

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

*«Αλλά ο Εργοτέλης είναι μια ιδέα που κανείς
δεν θα εμποδίσει να λάμψει και να ακτινοβολεί
στο πέρασμα του χρόνου»*

Μίκης Θεοδωράκης¹

Τα αθλητικά σωματεία και οι υποστηρικτές τους, έχει επισημάνει ο Nicholas Phelps (2005: 459), είναι μέρη μιας φανταστικής κοινότητας η οποία αναπαράγεται μέσα από τη συλλογική μνήμη. Τα σωματεία συνδέονται με αθλητικούς οραματισμούς, αξιακά προτάγματα, ατομικές φιλοδοξίες και επικοινωνιακές στρατηγικές γύρω από τις οποίες οικοδομείται αυτό που οι φίλαθλοι αναγνωρίζουν ως η «ιδέα» του σωματείου. Πρόκειται για έναν αστερισμό νοερών κατασκευών συνδεδεμένων με πραγματικές ή φαντασιακές καταστάσεις που συμπυκνώνουν την ταυτότητα της ομάδας, δίνουν μια συνέχεια στο χρόνο (Hobsbawm 1983) και διεκδικούν την αναπαραγωγή και την ακτινοβολία της στο πέρασμα του χρόνου, όπως αναφέρει στο προλογικό του σημείωμα ο κορυφαίος Έλληνας μουσικοσυνθέτης Μίκης Θεοδωράκης.

Στον σύγχρονο, εμπορευματοποιημένο αθλητισμό της μαζικής κουλτούρας και των ανταγωνιστικών αξιών, η άγνοια και η λήθη σκεπάζουν το παρελθόν και τις ιδέες των ανθρώπων που οραματίστηκαν και οργάνωσαν τις πρώτες αθλητικές ομάδες της χώρας στα τέλη του 19ου αιώνα και, κυρίως, στις πρώτες δεκαετίες του επόμενου. Η γενεαλογία των αθλητικών σωματείων, οι κοινωνικές και ιδεολογικές τους αναφορές, οι όψεις της κουλτούρας του ερασιτεχνικού αθλητισμού παραμένουν περιοχές αδιερεύνητες στην κοινωνική έρευνα.

Η ανασυγκρότηση της ιστορίας ενός αθλητικού σωματείου αποτελεί αναμφισβήτητα ένα δύσκολο εγχείρημα. Απαιτεί ιστορική τεκμηρίωση που με τη σειρά της σημαίνει πρόσβαση σε πρωτογενείς γραπτές πηγές και αρχεία. Το έργο αυτό είναι εξαιρετικά δύσκολο, αφού η προσβασιμότητα και η διαθεσιμότητα τέτοιων πηγών δεν είναι εξασφαλισμένη. Επιπλέον, το ζήτημα της ιστορίας των αθλητικών σωματείων σκοντάφτει στην περιορισμένη ανάπτυξη της ιστοριογραφίας και της κοινωνιολογίας των σπορ και στην περιθωριακή θέση που έχουν αυτά τα πεδία μελέτης στη χώρα μας. Στο επίπεδο της προφορικής ιστορίας, μολονότι αφθονούν οι ανεκδοτολογικές αναφορές σε ένθετα, εφημερίδες και τηλεοπτικές εκπομπές, απουσιάζει η συστηματική βιογραφική προσέγγιση και η αναλυτική διείδουση στις εκφορές της συλλογικής μνήμης.

Η μελέτη της κοινωνικής ιστορίας του Εργοτέλη, ενός «προοδευτικού» και «φιλοπρόδου» σωματείου, σύμφωνα με την ορολογία που συναντάμε για το σύλλογο σε μεσοπολεμικές γραπτές πηγές, που έχει μια σημαντική θέση στον τοπικό αθλητισμό, έγινε με αφορμή τη συμπλήρωση 80 χρόνων από την ίδρυσή του το 1929. Η συστηματική μελέτη της ταραγμένης ιστορίας ενός τοπικού αθλητικού σωματείου έτσι όπως αυτή

ανασυγκροτείται από πληθώρα τεκμηρίων κοινωνικής ιστορίας (αρχείο συλλόγου, εφημερίδες, φωτογραφίες, προφορικές μαρτυρίες) συνιστά ένα κάτοπτρο από το οποίο ο ερευνητής των σπορ στη χώρα μας μπορεί να αντλήσει σημαντικά ερεθίσματα για τη μελέτη των ιδεολογικών και κοινωνικών όψεων των αθλητικών σωματείων και τα κοινωνικά συμφραζόμενα των συνεχών ανταγωνισμών μεταξύ τους για κύρος και γόητρο στις τοπικές ιεραρχίες.

Η μελέτη της κοινωνικής ιστορίας του Εργοτέλη αναδεικνύει ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα επαρχιακού σωματείου που διεκδίκησε για ορισμένα χρονικά διαστήματα την τοπική αθλητική ηγεμονία, γνώρισε περιόδους ακμής και παρακμής, ραγδαίων αλλαγών και μεταμορφώσεων της ταυτότητάς του. Η ιστορία του αναδεικνύει πολιτισμικά τραύματα, ιδεολογικές συγκρούσεις, βιογραφικές ρήξεις και τοπικούς ανταγωνισμούς. Η αφήγηση της μικρο-ιστορίας του μπορεί να συμβάλει σε προβληματισμούς που αφορούν αλλαγές νοοτροπιών και αντιλήψεων οι οποίες συγκροτούνται στο πλαίσιο των σωματειακών κοινοτήτων, καθώς επίσης και δομικές και οργανωτικές αλλαγές στο πεδίο των σπορ και ιδιαίτερα στο ποδόσφαιρο. Από ένα άλλο πρίσμα, μας επιτρέπει να ψηλαφίσουμε όψεις της κοινωνικής μεταβολής σε μια πόλη σε διαδικασία συνεχούς μετασχηματισμού.

Ένα βασικό κίνητρο για τη συγγραφή αυτού του βιβλίου ήταν η διάσωση ενός σημαντικού μέρους από το πλούσιο, για τα δεδομένα ενός επαρχιακού σωματείου, αρχείο. Η διοίκηση του συλλόγου μάς εμπιστεύτηκε την πρόσβαση σε αυτό το υλικό και σε συνεργασία με μια ολιγομελή ομάδα ερευνητών ξεκίνησε το φιλόδοξο εγχείρημα της ταξινόμησης και αποδελτίωσης του. Το αρχείο περιλάμβανε μια ευρεία γκάμα πληροφοριών που αφορούσαν αθλητικά, ιδεολογικά μέχρι και πολιτικά ζητήματα και επαύξιναν τα ερεθίσματα για μια συστηματική μελέτη της ιστορίας του σωματείου.

Τα ευρήματα της έρευνας ενίσχυναν τη σημασία του εγχειρήματος και αναδείκνυαν ποικίλες ιδεολογικές και κοινωνικές διαστάσεις που είχαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την κοινωνιολογική μελέτη. Το βιβλίο αποτέλεσε μια σημαντική επιστημονική πρόκληση σε δύο επίπεδα: σε σχέση με τη μεθοδολογική συγκρότηση και την τεκμηρίωση ενός πολυδιάστατου πραγματολογικού υλικού και δεύτερον σε σχέση με την αναλυτική διαδικασία και τη σύνδεσή του με ευρύτερα θεωρητικά ζητήματα που απασχολούν την ιστοριογραφία και την κοινωνιολογία των σπορ.

Η μεθοδολογική στρατηγική αυτής της έρευνας οργανώθηκε στη βάση ενός σχεδίου πυκνής περιγραφής (*thick description*, βλ. σχετικά Geertz 1973, Neilsen & Hayagreeva Rao 1987, Ponterotto 2006), που δεν αρκείται σε μια επιφανειακή καταγραφή γεγονότων, αλλά προσπαθεί μέσα από την κριτική διασταύρωση συμπληρωματικών πηγών και μεθοδολογικών οπτικών να αναδείξει και να κατανοήσει ερμηνευτικά ιδιαίτερες δομές νοήματος, τρόπους σκέψης και κοινωνικούς μετασχηματισμούς. Σε αυτή την κατεύθυνση αξιοποιήθηκε αρχαιολογικό υλικό, φωτογραφίες εποχής, εφημερίδες και βιογραφικές μαρτυρίες που διασταυρώθηκαν στη λογική των μικτών συμπληρωματικών μεθόδων ποιοτικής έρευνας (*mixing methods*), συμβάλλοντας σε μια σφαιρική ερμηνευτική πρόσβαση στο αντικείμενο μελέτης μας. Η ανάλυση ενός πλούσιου πραγματολογικού υλικού μάς έδωσε τη δυνατότητα να διερευνήσουμε επαγωγικά, μέσα από το «φακό» της ιστορίας ενός τοπικού σωματείου, τον τρόπο με τον οποίο θεσμικές και οργανωτικές δομές και αλλαγές στο χώρο των σπορ και οι τοπικοί κοινω-

νικοί μετασχηματισμοί επηρέασαν τις σωματειακές στρατηγικές και ταυτότητες, τις οργανωτικές τους πρακτικές και τις νοοτροπίες των υποκειμένων δράσης.

Τα ευρήματα της έρευνας αναδεικνύουν τη σημασία των συμβολικών σχέσεων εξουσίας οι οποίες διαμορφώνονται σε τοπικό επίπεδο ανάμεσα σε ανταγωνιστικά σωματεία που επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση του συμβολικού τους κεφαλαίου με τη μορφή κύρους και γοήτρου (Bourdieu 1977: 182). Παρομοίως βοηθούν στην κατανόηση των πολιτικών και ιδεολογικών όψεων των αθλητικών σωματείων στη διάρκεια της συγκρότησής τους και επεξηγούν τις διαδικασίες σταδιακής από-ιδεολογικοποίησης και αποπολιτικοποίησης. Οι διαδικασίες αυτές είναι συνδεδεμένες με τις πολιτικές κρατικού παρεμβατισμού και ελέγχου των σωματείων, τα πελατειακά δίκτυα που συγκροτήθηκαν ανάμεσα σε κράτος και σωματεία και την ολοένα μεγαλύτερη διείσδυση των λογικών της αγοράς στο πεδίο των σπορ και τη διάδοση μιας κουλτούρας αμοραλιστικής αφοσίωσης στην αγωνιστική επιτυχία της κάθε ομάδας.

Η αναλυτική εστίαση σε ορισμένες «θερμές» περιόδους της ιστορίας του σωματείου αναδεικνύει τη διαπλοκή πολιτικής και αθλητισμού στη νεοελληνική κοινωνία. Η συμμετοχή ηγετικών στελεχών του συλλόγου στο Βενιζελικό κίνημα του 1935 και η επακόλουθη αδράνειά του στα επόμενα χρόνια, οι διώξεις στελεχών του στα χρόνια του Εμφυλίου, η αγωνιστική παρακαμή και η κοινωνική περιθωριοποίηση του συλλόγου στα χρόνια της δικτατορίας Παπαδόπουλου οδήγησαν σε συνεχείς μεταμορφώσεις της ταυτότητάς του κάτω από την πίεση της ιστορικής συγκυρίας. Η μικρο-ιστορία του Εργοτέλη δίνει την ευκαιρία στον αναγνώστη να παρακολουθήσει τις πολιτικές και τις αντιλήψεις των κύκλων μιας ανήσυχης ριζοσπαστικής διάνοησης της πόλης και τη διαδικασία συγκρότησης και μετασχηματισμού μιας δραστήριας αθλητικής κοινότητας που παρέμενε διαχρονικά μια δυναμική μειοψηφία στην πόλη. Η ιστορία του Εργοτέλη μέχρι τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες δείχνει την αγωνία των μεσαίων κοινωνικών στρωμάτων της πόλης και μιας κοινωνικά ευαίσθητης πνευματικής κοινότητας να προασπίσει τις αξίες του αθλητισμού και να προαγάγει την ιδεολογία της ορθολογικής αναψυχής και των αθλοπαιδιών, η οποία υποστηρίζει ότι ο υγιής αθλητισμός θα μπορούσε να οικοδομήσει πνευματικούς χαρακτήρες, να διαπαιδαγωγήσει ηθικά τους πολίτες και να προαγάγει τη δημόσια υγεία (Riess 1990: 317). Πρόκειται για μια αντίληψη την οποία υιοθετούσαν τόσο ορισμένοι ριζοσπαστικοί κύκλοι προερχόμενοι από το χώρο της αριστεράς όσο και από το φιλελεύθερο στρατόπεδο των Βενιζελικών, προβάλλοντας σε αυτήν ο καθένας για λογαριασμό του τις δικές του κοσμοθεωρήσεις. Η ενίσχυση της συμμετοχής στα αθλητικά δρώμενα αποτέλεσε για τους πρώτους ένα βασικό μέτρο για τη διαπαιδαγώγηση των εργαζομένων και την ανάπτυξη ενός νέου σοσιαλιστικού προτύπου ατομικής και συλλογικής δράσης, και για τους δεύτερους η ανάπτυξη του σκεπτόμενου πολίτη της φιλελεύθερης δημοκρατίας.

Η συγκρότηση μιας ιδιαίτερης κοινωνικής ποιητικής για την ιστορία του συλλόγου μέσα από την αφήγηση των μελών της κοινότητας φέρνει στο φως αμφισημίες και αποκλίνουσες νοηματοδοτήσεις που αλλάζουν χρονικά και διαμορφώνουν ένα ρευστό επικοινωνιακό πλαίσιο μέσα στο οποίο η ταυτότητα συγκροτείται, αναδιαμορφώνεται και γίνεται αντικείμενο διαπραγματεύσεως. Ο Εργοτέλης ως συμβολική έκφραση διάφορων εκδοχών της τοπικότητας ενός «άλλου χαμένου Ηρακλείου», της «αριστεράς και του προοδευτικού κόσμου», της «προσφυγιάς», «των Καστρινών της παλιάς πό-

λης», του «καλού κόσμου» ή και της «πνευματικής ελίτ» παραπέμπει πάντα σε μια μειοψηφική ετερότητα που αναζητεί μέχρι και σήμερα σαφείς ορίζοντες κοινωνικής αναφοράς.

Αυτές οι πολλαπλές αναγνώσεις μιας αθλητικής κοινότητας δείχνουν τη ρευστότητα και τον ευμετάβλητο χαρακτήρα των σωματειακών ταυτοτήτων που φαίνεται να διαμορφώνονται σε ένα ανοικτό επικοινωνιακό πλαίσιο και να επηρεάζονται από ποικίλους παράγοντες, όπως η ιστορική συγκυρία, σημαντικά συμβάντα στην ιστορία του σωματείου, ο ρόλος προσώπων-κλειδιών που καθόρισαν τη φυσιογνωμία του, οι αγωνιστικές επιτυχίες και οι εκάστοτε ιδεολογικές και κοινωνικές προσλήψεις των μελών της κοινότητας. Σε κάθε περίπτωση, ο λόγος για τις ιδέες και τις αξίες του παλιού Εργοτέλη συναρθρώνεται με μια ιδεολογία επιστροφής στις ρίζες, που έχει ένα έντονο ρομαντικό και νοσταλγικό περιεχόμενο και εμφανίζεται ολοένα περισσότερο στις ποδοσφαιρικές κουλτούρες της εποχής της παγκοσμιοποίησης (Giulianotti & Robertson 2006: 172).

Η εργασία αυτή δίνει ιδιαίτερη σημασία στην ιστορία του σωματείου μέχρι και τα χρόνια της δικτατορίας των συνταγματαρχών. Η νεότερη ιστορία του συλλόγου σημάδεύεται από την άνοδο της ποδοσφαιρικής ομάδας στην Α΄ Εθνική κατηγορία για πρώτη φορά στην ιστορία της και από σημαντικές μεταβολές που συνεχίζονται μέχρι και σήμερα. Αναμφίβολα, τα γεγονότα αυτά κατέχουν μια ιδιαίτερη θέση στο παλίμψηστο της ιστορίας του συλλόγου και έχουν πολλαπλές επιδράσεις στην ταυτότητά του. Ωστόσο, στην εργασία αυτή παρουσιάζονται με περιγραφικό τρόπο, χωρίς την αναλυτική διάσταση που παρουσιάζεται σε προγενέστερες περιόδους. Η επιλογή αυτή δεν σημαίνει την υποτίμηση της σημασίας αυτής της περιόδου, αλλά αποτελεί μια αναγκαία συνθήκη που καθορίζεται από το γεγονός ότι δεν έχει μεσολαβήσει ο αναγκαίος ιστορικός χρόνος που απαιτείται για μια ψύχραιμη, «αντικειμενική» και από κάποια απόσταση αξιολόγηση των γεγονότων. Αυτό είναι ένα έργο το οποίο θα μπορούσε ενδεχομένως να αξιολογήσει και να ερμηνεύσει ο ιστορικός του μέλλοντος, που θα μπορούσε να αναδείξει τη σημασία των ευρύτερων κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών μέσα στις οποίες έλαβαν χώρα τα γεγονότα αλλά και τον αναμφίβολα καθοριστικό ρόλο ορισμένων νέων παραγόντων που πρωταγωνίστησαν στην ανοδική πορεία του συλλόγου στην πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα.

Το εγχείρημα της συγγραφής μιας επιστημονικής μονογραφίας για την κοινωνική ιστορία ενός αθλητικού σωματείου οφείλει να υπερβαίνει τις συνηθισμένες πρακτικές της θριαμβολογίας, της υπερβολής, της μυθοποίησης και της επιλεκτικότητας, που χαρακτηρίζουν, με λιγοστές εξαιρέσεις, την ισχνή βιβλιογραφία της ιστορίας των αθλητικών συλλόγων στη χώρα μας.² Βασικό μας μέλημα ήταν η προσήλωση στα τεκμήρια και στις πηγές –μερικές φορές και σε βάρος της ανάλυσης–, ο προσεκτικός και μερικές φορές υπαινικτικός σχολιασμός, η αποφυγή των κλειστών ερμηνευτικών σχημάτων και των μονοδιάστατων αξιολογικών κρίσεων. Είναι προφανές ότι το βιβλίο αυτό δεν απευθύνεται αποκλειστικά σε ένα αναγνωστικό κοινό που προέρχεται από τις τάξεις των φιλάθλων του σωματείου, αλλά σε ένα ευρύτερο κοινό που ενδιαφέρεται για τα κοινωνικά και ιδεολογικά συμφραζόμενα του αθλητισμού στη χώρα μας ή για την κοινωνική ιστορία ενδιαφερόντων πολιτισμικών ετεροτήτων στο παλίμψηστο της πόλης του Ηρακλείου. Η ανάγνωσή του μπορεί να δώσει ερεθίσματα και προβληματι-

σμούς για το παρελθόν και το μέλλον ενός σωματείου, να ενισχύσει τον ενδοσωματεϊκό διάλογο για την ταυτότητά του και να συμβάλει στη διομαδική σύγκριση και αλληλοκατανόηση.

Το βιβλίο βασίζεται σε επτά κεφάλαια. Το πρώτο παρουσιάζει θεωρητικούς προβληματισμούς που απασχόλησαν τον συγγραφέα σε σχέση με ευρύτερα ζητήματα θεωρίας και μεθοδολογίας στη μελέτη των αθλητικών σωματείων, με έμφαση στα ζητήματα της ταυτότητας, του πολιτισμικού τραύματος και της πολιτισμικής μεταβολής. Στο ίδιο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι πηγές της έρευνας (αρχαιακό υλικό, βιογραφικά κείμενα, αποδελτιωμένες πληροφορίες από τον αθλητικό και πολιτικό Τύπο, φωτογραφίες) και η μεθοδολογική στρατηγική της χρήσης των μικτών και συμπληρωματικών μεθόδων κοινωνικής αθλητικής ιστορίας.

Τα επόμενα τέσσερα κεφάλαια παρουσιάζουν την κοινωνική και αγωνιστική ιστορία του συλλόγου από την ίδρυση του σωματείου μέχρι σήμερα. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται το χρονικό της ίδρυσης του σωματείου τα πρώτα χρόνια διοικητικής και αθλητικής λειτουργίας του και οι περιπέτειες που οδήγησαν στην αδράνειά του στην περίοδο 1932-37. Ακόμη, παρουσιάζεται η διαδικασία επανασυγκρότησης του συλλόγου το 1937 με πρωτοβουλία του Νίκου Φωτιάδη και η σημαντική ανάπτυξη του αθλητικού και του ποδοσφαιρικού τμήματος, που βρέθηκε στην πρώτη θέση του τοπικού πρωταθλήματος λίγο πριν την κήρυξη του πολέμου.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεταπολεμική οργανωτική ανάπτυξη του συλλόγου με εφελτήριο τη δημιουργία του γηπέδου Εργοτέλη και την αγωνιστική ανάπτυξη των αθλητικών τμημάτων του συλλόγου. Στο κεφάλαιο αυτό αναλύονται περιστατικά της κοινωνικής ιστορίας του συλλόγου που έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, όπως οι διώξεις σημαϊνόντων παραγόντων του στη διάρκεια του Εμφυλίου, η κατάληψη του γηπέδου από τις στρατιωτικές αρχές στην περίοδο 1951-54, η δημιουργία της Λέσχης Εργοτέλη. Στο ίδιο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα βασικά χαρακτηριστικά του μεταπολεμικού διοικητικού μοντέλου λειτουργίας του συλλόγου βασισμένου σε μια συμμαχία μεσαίων κοινωνικών στρωμάτων, η ένταξη του συλλόγου στα εθνικά πρωταθλήματα και οι δυσκολίες προσαρμογής του στις συνθήκες του ημιεπαγγελματικού αθλητισμού στη δεκαετία του 1960.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το χρονικό των δραματικών συμβάντων που έλαβαν χώρα στη διάρκεια της δικτατορίας των συνταγματαρχών μετά από τη συναυλία Θεοδωράκη στο γήπεδο Εργοτέλη και στη συνέχεια τον αναγκαστικό υποβιβασμό της ομάδας, την καθαίρεση του εκλεγμένου διοικητικού συμβουλίου της και τη μετακίνηση πέντε ποδοσφαιριστών της στον ΟΦΗ, που σημαδεύτηκε και από μια δικαστική διαμάχη η οποία έληξε υπέρ του παραδοσιακού ανταγωνιστή του. Οι εκκαθαρίσεις του σωματείου από τα προοδευτικά του στοιχεία και η αγωνιστική καθίζηση του ποδοσφαιρικού τμήματος συνέβαλαν σε μια υπαρκτική κρίση ταυτότητας που συνοδεύτηκε και από κρατικές προσπάθειες για απομάκρυνση του συλλόγου από την παραδοσιακή του έδρα στο Μαρτινέγκο και από την αγωνιστική παρακμή του ποδοσφαιρικού τμήματος. Στο ίδιο κεφάλαιο παρουσιάζεται η διαδικασία συγκρότησης ισχυρού τμήματος στο μπάσκετ, που λειτούργησε ως ένα συμβολικό αντίδοτο στην ευρύτερη απαξίωση του συλλόγου και ο τρόπος πρόσληψης αυτής της υποβάθμισης και το κλίμα απογοήτευσης και ματαίωσης που δημιουργήθηκε στο σύλλογο.

Στο πέμπτο κεφάλαιο περιγράφονται η μακροχρόνια καθίζηση του συλλόγου στα αγωνιστικά του τμήματα και η κρίση ταυτότητας που δημιουργήθηκε, τα ποικίλα οικονομικά προβλήματα που συνοδεύτηκαν και από μακρόχρονη διοικητική αστάθεια. Περιγράφεται ακόμη η διοικητική και αγωνιστική ανασυγκρότηση της ομάδας με τη συμβολή νέων επιχειρηματιών που οδήγησαν στην αγωνιστική ανάπτυξη των αθλητικών τμημάτων, με την άνοδο του Εργοτέλη στην Α΄ Εθνική (μετέπειτα Σούπερ Λιγκ) και την παραμονή του σε αυτήν τα τελευταία χρόνια. Στο κεφάλαιο αυτό περιγράφεται το ιστορικό επίτευγμα της αγωνιστικής ανόδου της ποδοσφαιρικής ομάδας η οποία έπειτα από τρεις συνεχείς ανόδους κατηγοριών κατάφερε να βρεθεί από την Εθνική Ερασιτεχνική κατηγορία στην Α΄ Εθνική.

Στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου η ανάλυση μετατοπίζεται στην κοινωνική μνήμη και στη βιογραφική προσέγγιση, παρουσιάζοντας αφηγήσεις ζωής από πρόσωπα-κλειδιά της κοινότητας. Μέσα από τις φωνές ηλικιωμένων παραγόντων και αθλητών αναδεικνύεται πώς τα μέλη της κοινότητας έχουν βιώσει τα γεγονότα αναπλάθοντας με τον δικό τους τρόπο αφηγηματικά σενάρια και αξιολογικές κρίσεις μέσα από τις οποίες διαπραγματεύονται την ταυτότητα του συλλόγου. Το κείμενο εισάγεται με αναλυτικές παρατηρήσεις που αφορούν τη σημασία της συλλογικής μνήμης στη μελέτη μιας αθλητικής κοινότητας και ερμηνευτικά σχόλια για τα αφηγηματικά κείμενα, και ακολουθείται από εκτενή αποσπάσματα των αφηγήσεων ζωής των συνεντευξιζόμενων.

Ευχαριστίες

Το βιβλίο αυτό είναι προϊόν μιας μακρόχρονης ερευνητικής προσπάθειας που οδήγησε στη συγκέντρωση ενός πλούσιου και πρωτότυπου πραγματολογικού υλικού δεκτικού για πολλαπλές επιστημονικές χρήσεις. Το ταξίδι μέχρι την ολοκλήρωσή του πέρασε από πολλές διακυμάνσεις και έκρυβε πολλές δυσκολίες και κινδύνους. Στη διαδρομή αυτής της πνευματικής περιπέτειας δεν ήμουν μόνος. Είμαι ιδιαίτερα ευγνώμων στον πρόεδρο του Εργοτέλη, Απόστολο Παπουτσάκη. Ήταν αυτός που από την πρώτη στιγμή, παρακινούμενος από μια ρομαντική διάθεση για το παρελθόν του συλλόγου, ενθάρρυνε την υλοποίηση αυτού του κοπιώδους εγχειρήματος και διευκόλυνε το έργο της ερευνητικής ομάδας χωρίς καμιά διάθεση λογοκρισίας και παρέμβασης. Χάρη στις ενέργειές του δόθηκε η δυνατότητα της πρόσβασης και ταξινόμησης ενός πολύτιμου αρχειακού υλικού της ομάδας που δεκαετίες τώρα συγκέντρωναν οι ιθύνοντες του σωματείου. Το σωματείο του Εργοτέλη συνέβαλε υλικά και ηθικά στην ανάπτυξη της έρευνας και τη συγκέντρωση των γραπτών και προφορικών τεκμηρίων κοινωνικής ιστορίας.

Οφείλω να ευχαριστήσω όλους όσοι συνεργάστηκαν μαζί μου στην έρευνα πεδίου. Η συμβολή της Δέσποινας Σκαλοχωρίτου στη συγκέντρωση βιογραφικών πληροφοριών ήταν σημαντική και η προϊστάμενη του Τμήματος Δημοτικής Κατάστασης Ηρακλείου Αικατερίνη Γιακουμάκη με διευκόλυνε στην πρόσβαση σε δεδομένα από το Δημοτολόγιο. Ο Γιώργος Καρράς μάς χάρισε το πολύτιμο αθλητικό αρχείο του και με υπομονή συνεργάστηκε μαζί μας σε ζητήματα τεκμηρίωσης του φωτογραφικού υλι-

κού. Ευχαριστώ όλους τους ηλικιωμένους αθλητές και παράγοντες του συλλόγου που μέσα από τις αφηγηματικές αναπλάσεις τους μας μετέφεραν τις δικές τους εμπειρίες και νοηματοδοτήσεις για το παρελθόν του συλλόγου. Η συμβολή του Μηνά Γεωργιάδη στη συγκέντρωση και αποδελτίωση υλικού από τις εφημερίδες της Βικελαίας Βιβλιοθήκης ήταν καθοριστική. Οι Κώστας Γιούργος και Γιώργος Ζεβελάκης μάς διέθεσαν με προθυμία πολύτιμο αρχχειακό υλικό. Στην αποδελτίωση και ταξινόμηση των αρχείων του συλλόγου συνέβαλαν οι μεταπτυχιακοί φοιτητές Μιχάλης Ανδρονάς, Στέλιος Συμεωνίδης, Ισιμίνη Φιλίπα, Αικατερίνη Σαραντίνου και ο προπτυχιακός Γιώργος Περατσάκης, ο κοινωνιολόγος Αντώνης Αντωνανάκης και ο κοινωνικός ανθρωπολόγος Γιώργος Σπανάκης. Οι Γιώργος Κρεβετζάκης και Άγγελος Μαυρογιάννης βοήθησαν στην απομαγνητοφώνηση συνεντεύξεων. Ευχαριστώ όλους όσοι μας εμπιστεύτηκαν το φωτογραφικό τους υλικό για ψηφιοποίηση (τα ονόματά τους αναφέρονται στην ενότητα για τη φωτογραφική απεικόνιση στο 2ο κεφάλαιο). Δεν λησμονώ ότι η αρχική ιδέα της δημιουργίας ενός βιβλίου για τον Εργοτέλη ανήκει στο φίλαθλο της ομάδας Κώστα Σολάκη. Οι Εκδόσεις Αλεξάνδρεια φρόντισαν για την καλαισθητή έκδοση. Η Βίκυ Λέκκα είχε τη φιλολογική επιμέλεια και ο Γιάννης Λουζιώτης το σχεδιασμό του εξωφύλλου. Τέλος, νιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω τη σύζυγό μου Γεωργία και τα παιδιά μου Ορέστη και Μυρτώ γιατί ανέχθηκαν για πάνω από τρία χρόνια αυτή την επίμονη ερευνητική μου περιπέτεια στερούμενοι οικογενειακό χρόνο που δικαιούνταν.

Σημειώσεις

1. Απόσπασμα από τη δήλωση του Μίκη Θεοδωράκη στις εορταστικές εκδηλώσεις για τα 80 χρόνια λειτουργίας του συλλόγου στις οποίες τιμήθηκε για την πολιτισμική του προσφορά στον τόπο. Βλ. σχετικά «Συγγνώμη ζήτησε από τον Εργοτέλη ο Μίκης Θεοδωράκης», *Ελευθεροτυπία*, 18-8-2010. Η σχέση του Θεοδωράκη με τον Εργοτέλη χρονολογείται από τις 6 Αυγούστου του 1966, όταν παρά τις προτροπές παραστρατικών μηχανισμών και της Νομαρχίας Ηρακλείου για την αποφυγή της εμπλοκής του συλλόγου σε μια πολιτική συναυλία που οργάνωσε ο Σύλλογος Κρητών Σπουδαστών με τη συμμετοχή του τότε βουλευτή της ΕΔΑ Θεοδωράκη, ο Εργοτέλης παραχώρησε δωρεάν το γήπεδό του. Μια σειρά αρνητικές ενέργειες σε βάρος του σωματείου στη διάρκεια της δικτατορίας σχετίζονται με αυτό το γεγονός.

2. Σε σχέση με την ιστοριογραφία των αθλητικών σωματείων εμφανίστηκαν στα τελευταία 15 χρόνια κάποιες αξιόλογες εργασίες, με χαρακτηριστικά παραδείγματα τις μελέτες της Κουλούρη (1997) για τα αθλητικά και γυμναστικά σωματεία της χώρας στην περίοδο 1870-1922 (επικεντρωμένη ιδιαίτερα στον Πανελλήνιο και τον Εθνικό Γυμναστικό Σύλλογο), του Καρδάση (1997) για το ιστορικό αρχείο του Ολυμπιακού και του Κιτρόφ (2010) για τα 100 χρόνια λειτουργίας του Παναθηναϊκού.